

TOTEM

Tidsskrift ved Afdeling for Religionsvidenskab
og Arabisk- og Islamstudier, Aarhus Universitet
Nummer 25, efterår 2010
© Tidsskriftet og forfatterne, 2010

RELIGIONSSOCIOLOGI

Sekulariseringstesen i forhold til postmoderne religion

af Karen Ina Bruhn,

stud. mag. ved Afdeling for Religionsvidenskab
og Arabisk- og Islamstudier

1. Indledning

Sekularisering handler overordnet om, hvorvidt religion er på vej til at miste sin betydning. Går man dybere ned i emnet, ser man, at teoretikerne i sekulariseringsdebatten er delt. De teoretikere der er inkluderet i denne opgave, anser alle sekulariseringsprocessen for gældende, men ser forskelligt på omfanget og graden af sekulariseringen. Desuden er der uenighed om den fremtidige udvikling af religion, da nogle anser tendensen for resakraliserende i stedet for sekulariserende.

Formålet med denne opgave er at belyse fænomenet og begrebet sekularisering samt at diskutere sekulariseringstesen i forhold til postmoderne religion. I første del af opgaven vil jeg redegøre for sekularisering som religionssociologisk begreb ved at belyse forskellige sekulariseringsteoretikers opfattelse af fænomenet. Jeg vil dernæst i den anden del af opgaven diskutere sekulariseringstesen med udgangspunkt i teksten ”Postmodern Religion?” af Zygmunt Bauman. Afslutningsvist vil jeg sammenfatte og konkludere på begrebet sekularisering samt sekulariseringstesen i forhold til postmoderne religion.

2. Redegørelse for sekularisering som religionssociologisk begreb

Sekularisering er som begreb indenfor religionssociologien en noget ubestemt størrelse, og der er selvsagt givet flere forskellige bud på dets definition. Denne definition afhænger endvidere af, hvordan man definerer selve begrebet *religion*, og heller ikke her er der enighed. Max Weber (1864-1920) anses for at være en af de mest afgørende klassiske teoretikere indenfor religionssociologien og også indenfor emnet sekularisering. Han mener ikke, at der nødvendigvis er behov for klare definitioner, da det reelt er det bagvedliggende, man beskæftiger sig med. Ikke desto mindre arbejder man fagligt med en eller anden opfattelse af begreberne. Så uanset hvilken sekulariseringsteoretiker man arbejder med, er det nødvendigt at afklare definitionen ikke blot for selve begrebet sekularisering men også for begrebet religion (Furseth 2007, 48, 64). Overordnet kan sekularisering defineres som: ”[A]t religionen på forskellig vis bliver mere marginal og får mindre betydning.” (ibid., 134). Denne generelle definition afføder dog behov for uddybning, og til dette formål må man bringe forskellige teoretikere frem i lyset.

Sekulariseringsprocessen er umiddelbart svært overskuelig og i denne instans også svær at arbejde med. Netop af denne årsag har teoretikere med stor succes opstillet processen i tre niveauer. Der er en smule variation i navngivningen af disse tre niveauer, men essensen er

den samme: Der skelnes mellem sekularisering på samfundsniveau, organisations- eller kulturniveau og individniveau (ibid., 136). En prominent sekulariseringsteoretiker er Yves Lambert, der ikke mindst er kendt for at have opstillet de tre tærskler for sekularisering. Den første tærskel er den *institutionelle* sekularisering, hvor der sker en frigørelse fra den religiøse institution. Den anden tærskel er den *symbolske* sekularisering, hvor der sker en overgivelse af religiøse symboler (Lambert 1999, 304). Ydermere berører Lambert en tredje tærskel, den *pluralistiske*, hvor den religiøse institution bliver anset for blot én institution blandt mange (ibid., 331). I tilfælde af at alle tre er overskredet, da har man det fuldt sekulariserede samfund. De tre tærskler samt de tre niveauer bidrager til en 'praktisk' definition af begrebet sekularisering og giver anledning til to yderligere afklaringspunkter. Man skal ikke blot gøre sig det klart, hvilke definitioner der anvendes, men også hvilken *tærskel* og hvilket *niveau* den pågældende sekulariseringsproces figurerer på. Hvad angår sekulariseringsbegrebet, tager Lambert, som det klart fremgår af de to første tærskler, udgangspunkt i Peter L. Bergers definition: "The process by which sectors of society and culture are removed from the domination of religious institutions and symbols." (Berger 1967, 107).¹

Lambert tager udgangspunkt i moderniteten som en ny aksial periode. Overgangen fra én aksial periode til en anden er karakteriseret ved revolutionerende forandringer: "It is marked by critical moments of crises (...) which lead to a reshaping of the symbolic field which creates a new period of stability." (Lambert 1999, 305). Ifølge Lambert har moderniteten fire mulige effekter på religionen: 1) Tilpasning til de nye forhold, 2) reaktion og regression til et tidligere stadie, 3) innovation og nye religiøse udtryk eller endelig 4) nedgang i religiøsitet – hvad der også forstås som sekularisering. Hvor den første tærskel ifølge Lambert i stor part er overskredet, da mener han ikke, at det samme er tilfældet for den anden tærskel. At der stadig findes religiøse symboler på de tre niveauer, begrundes han til dels med religionens tilpasning til moderniteten (ibid., 303, 311). Sekulariseringen er altså ifølge Lambert blot ét muligt resultat af moderniteten. Dette synspunkt vil Peter L. Berger i dag for så vidt være enig i, men sådan har det ikke altid forholdt sig. I *The Sacred Canopy* (Berger 1967) tilslutter han sig den herskende sekulariseringstese, idet han mener, at moderniteten nødvendigvis vil føre til

¹Jf. Lamberts religionsforståelse: "I will consider "religious" any practice or belief which refers to a super-empirical reality (...) radically exceeding the objective limits of nature and man, provided that there is a symbolic relationship between man and this reality." (Lambert 1999, 304). Denne definition kan kategorisk kaldes substantiel, idet der fokuseres på religionens indhold frem for funktion. Det er typisk substantielle definitioner, der ligger til grund for sekulariseringsteorier (Furseth 2007, 35, 135).

sekularisering. Berger anser religion som et privat valg og finder sekularisering på individniveauet, såvel som på samfunds- og kulturniveauet, idet individet ikke længere benytter religionen som forklaringsmodel (ibid., 107-108). Berger fokuserer dog på den institutionelle differentiering, hvor institutionerne i samfundet opererer udenfor direkte religiøs indflydelse, og religionens virkefelt således reduceres mere eller mindre til privatsfæren (Furseth 2007, 140).

Sekulariseringstesen tager i høj grad udgangspunkt i religionens rolle i Vesten. I Europa synes den institutionelle differentiering og den lave kirkelige deltagelse at bekræfte religionens formindskede rolle. Umiddelbart forholder det sig dog anderledes i USA, hvor det religiøse liv synes at blomstre i kraft af bl.a. nye religiøse bevægelser. Dette har problematiseret sekulariseringstesen, og har ført til revideringer og begrænsninger (ibid., 144-146). Hvor Berger tidligere har anført, at moderniteten *nødvendigvis* fører til sekularisering (Berger 1967), taler han nu om, at moderniteten har overgivet religionen *to* mulige effekter, hvoraf den ene er afvisning, den anden tilpasning. Da han til stadighed finder, at sekulariseringstesen gør sig gældende for Europa, ser han Europa som en undtagelse i en ellers religiøs verden (Berger 1999, 9-10). José Casanova er ligeledes enig i sekulariseringstesens udsagn omkring den institutionelle differentiering, som han mener religionen må tilpasse sig efter. Casanova introducerer dog, hvad han kalder 'deprivatization', hvormed han mener, at religionen modsætter sig marginalisering til den private sfære og således træder ind i den offentlige sfære (Casanova 1994, 5): "Religions are here to stay (...) religions are likely to continue playing important public roles" (ibid., 6). Han skelner i denne sammenhæng mellem tre niveauer af offentlighed: statsniveauet, det politiske niveau og *civilsamfundsniveauet*. Der kan eksistere religioner på alle tre niveauer, men det er kun religioner i civilsamfundet, der tilpasningsmæssigt er forenelige med modernitetens differentierede struktur (ibid., 218f).

Steve Bruce står fast ved sekulariseringstesen i Vesten, både hvad angår Europa og USA, og sætter således spørgsmålstegn ved det 'blomstrende religiøse landskab' i USA. Han mener ikke, at undersøgelser, der viser høj kirkelig deltagelse i USA, afspejler faktiske forhold (Bruce 2002, 204-207). Ydermere taler han om en *indre* sekularisering, der indebærer, at de religiøse institutioners tilpasning til de nye liberale forhold har resulteret i, at de har mistet meget af deres oprindelige "doctrinal and behavioural distinctiveness." (ibid., 227). Dette tilslutter Liliane Voyé sig, idet hun med afsæt i Lamberts tredje tærskel, den *pluralistiske*, mener, at religionen herigennem mister sine oprindelige karakteristika. At religionen herved blot bliver én institution blandt mange gør, at den bliver nødsaget til

at tilpasse sig de nye forhold. Dette indebærer videre, at religionens fortsatte rolle som institution i offentligheden forudsætter et 'sekulært sprogbrug', der har fokus på alment humanistiske værdier: "its specific religious character – to wit its doctrine and specific moral standards – is watered down." (Voyé 1999, 275). Voyé tilslutter sig altså den indre sekularisering såvel som sekularisering på samfundsniveau. Herimod anser hun dog, ligesom Casanova, ikke religionens rolle i offentligheden for afsluttet. Hun introducerer begrebet 'afdifferentiering', hvormed hun forstår, at den religiøse institution, såfremt den tilpasser sig forholdene, trækkes på som ressource og herved spiller en rolle indenfor andre institutioner i samfundet.² I denne instans kan man anføre, at Voyé med afdifferentieringen går et skridt videre end Casanovas afprivatisering (ibid., 275, 286f).

Voyé beskæftiger sig ikke med moderniteten, men med de af moderniteten givne forhold i hvad hun kalder 'advanced modernity'. Og hun er ikke alene i at finde, at man er gået ind i en ny alder. I teksten "Postmodern Religion?" (1998) taler Zygmunt Bauman om 'postmodernitet' og diskuterer udviklingen af religionens rolle fra præmoderniteten til postmoderniteten. I det nedenstående vil jeg diskutere sekulariseringstesen i forhold til Bauman og hans fremstilling af religion i den postmoderne verden.

3. Diskussion af sekulariseringstesen i forhold til 'postmodern religion'

Bauman lægger i teksten ud med at tilslutte sig Webers afvisning af en bestemt religionsdefinition til fordel for et fokus på det bagvedliggende. Han ønsker at udrede de livsanskuelser og tænkemåder, der ligger til grund for en religion (Bauman 1998, 57). Man kan dog anføre, at Bauman arbejder med en *substantiel* religionsforståelse, idet han koncentrerer sig om religionens indhold, når han citerer Kolakowskis definition: "Religion is not 'a collection of statements about God, Providence, heaven and hell' (...) Religion is indeed the awareness of human insufficiency," (ibid., 58). Det er netop den menneskelige utilstrækkelighed, Bauman ser som forudsætningen for religion. Han mener ikke, at mennesket i den postmoderne alder har behov for at gøre sig overvejelser af den 'eksistentielle' art. Der fokuseres i stedet på livet her-og-nu og dagligdagens små og store opgaver. Da disse sættes indenfor menneskets tilstrækkelighed, bliver mennesket ikke dagligt konfronteret med dets *utilstrækkelighed*. Dette overflødiggør således selve

² Voyé fokuserer i denne sammenhæng overvejende på den Katolske kirke og samfundsinstitutioner som jura og politik. Hun inddrager eksemplet, at der i retssalene til tider tages hensyn til religiøs overbevisning (Voyé 1999, 275, 287).

religionen ifølge Baumans religionsforståelse (ibid., 60f). Bauman mener, at den eneste reelle postmoderne religion er *fundamentalismen*, da denne, som hans religionsdefinition forudsætter, netop vokser frem af det 'fortabte' menneskets følelse af utilstrækkelighed. Utilstrækkeligheden i denne type postmoderne menneske skyldes afmagt i forhold til dets livssituation og i denne instans de valg individet skal foretage sig (ibid., 73f).

Bauman definerer i teksten ikke direkte sin forståelse af sekularisering. Han kommer dog indirekte ind på fænomenet, når han taler om religionens udvikling i postmoderniteten, der karakteriseres ved individualisering, rationalisering og forandring. For religionens vedkommende betyder forandring ifølge Bauman *sekularisering*, idet religionen mister sin betydning og hensættes til den private sfære. Bauman understreger, at religiøse institutioner kan modsætte sig denne marginalisering, men at dette forudsætter tilpasning og redefinition af dens funktioner (ibid., 63). Dette kan sidestilles med, hvad Steve Bruce kalder en *indre* sekularisering, og i denne instans er der altså stadig tale om en sekulariseringsproces. Hertil mener både Voyé og Casanova, at den religiøse institution *kan* fungere som en ressource i samfundet, men dette afviser Bauman reelt i kraft af sin religionsdefinition. Som en slags dokumentation for sekulariseringsprocessen henviser Bauman til Alain Touraines opstilling af religionens tre funktioner: 1) Religionen sikrer afhængighed af en fast og uforanderlig levevis, 2) religionen fastholder de sociale strukturer og således også en lav social mobilitet, samt 3) at religionen giver mulighed for opnåelse af et 'evigt liv'. Disse tre sider af religionen mister gradvist deres betydning for mennesket, idet deres fundament i sidste ende hviler på menneskets utilstrækkelighed (ibid., 62f).

I den præmoderne alder er livet ikke præget af usikkerhed på andre områder end døden, da religionen netop sørger for en bestemt orden og struktur i livet. Hos det postmoderne menneske ligger usikkerheden imidlertid i hverdagen og *identiteten*. Mennesket er på alle måder tilstrækkeligt og kan derfor foretage sine egne valg samt tage konsekvenserne af disse: "The uncertainty I suffer from is the outcome of human potency, and it is human potency that I need to guide me on the road to certainty." (Bauman 1998, 67). Bauman tilkendegiver således, at der *er* en usikkerhed forbundet med det frie valg. Han mener dog ikke, at hjælpen bør søges hos religionen, men snarere hos 'identitetseksperter', der i stedet for at foretage valget på vegne af individet, udruster det til selv at kunne udleve sit fulde potentiale: "Postmodern men (...) are choosers. And the art of choosing is mostly about avoiding one danger: that of *missing an opportunity* (...) To avoid this danger, postmodern men (...) need counseling." (Bauman 1998, 68). I det postmoderne samfund

er der altså ingen plads til religion, og Bauman anser det for fuldt sekulariseret. Dette må nødvendigvis ud fra Lamberts teori således indebære, at de tre tærskler alle er overskredet, og at sekularisering findes på alle tre niveauer. Det er desværre ikke ud fra disse modeller, at Bauman er gået til værks. Han skelner hverken geografisk eller som sådan mellem bestemte tærskler eller niveauer i sekulariseringsprocessen. Snarere har han benyttet sig af en overordnet definition af begrebet sekularisering, der mere eller mindre svarer til den af Furseth & Repstad (Furseth 2007, 134).

Karner & Aldridge (2004) diskuterer i deres artikel, hvorvidt sekulariseringstesen overhovedet gør sig gældende for Europa, idet de anfører, at religion i kølvandet på globaliseringen snarere har fået større betydning. De lægger vægt på behovet for redefinition af begrebet religion, da religionen har fået en *fornyet* betydning (Karner 2004, 26). I denne kontekst kan man sætte spørgsmålstegn ved Baumans religionsdefinition - og med denne tillige hans forståelse af sekularisering. Bauman anfører, at den assistance det postmoderne menneske søger for at kunne håndtere sit potentiale bedst muligt, *ikke* kan kaldes religion. Heri er Karner & Aldridge ganske uenig, da de mener, at dette netop kan anses som værende religion i dens *nyfundne* form som følge af innovation som effekt af modernitet og globalisering (ibid., 5, 19). I så fald betyder dette *desekularisering*, og at sekulariseringstesen ikke kan gøre sig gældende. Sidestillet med Lamberts religionsdefinition er dette ligeledes en mulighed, såfremt mennesket har et forhold til en 'overnaturlig virkelighed' (Lambert 1999, 304). Sekulariseringstesen står og falder således med definitionen af begrebet religion. Da Baumans religionsdefinition begrænser religion til en slags coping-mekanisme, der udelukkende beskæftiger sig med menneskets utilstrækkelighed, usikkerhed og angst, og som i den postmoderne verden sidestilles med fundamentalisme, da bestrides sekulariseringstesen ikke.

4. Konklusion

Formålet med denne opgave har været at belyse sekularisering som religionssociologisk begreb og at diskutere sekulariseringstesen i forhold til 'postmoderne religion', som det forstås af Bauman. Da der ikke findes *én* klar definition for det religionssociologiske begreb 'sekularisering', har jeg bestræbt mig på at belyse det ved at redegøre for fænomenet, som det fremstilles af de forskellige sekulariseringsteoretikere i deres syn på sekulariseringstesen. Går man tilbage til den overordnede definition på sekularisering: "at religionen på forskellig vis bliver mere marginal og får mindre betydning." (Furseth 2007,

134), kan man slå fast for de anførte teoretikers vedkommende, at sekulariseringen *er* en kendsgerning. Nødvendigheden af en uddybning af begrebet er dog ligeledes slået fast, da der er udbredt uenighed om omfanget og graden af sekularisering. Til dette formål er der opstillet teoretiske modeller som Lamberts tre tærskler, de tre niveauer af sekularisering og Lamberts fire mulige effekter af moderniteten.

Bruce og den unge Berger anser sekulariseringstesen for gældende, idet de mener, at moderniteten medfører sekularisering. Både Lambert, Casanova, Karner & Aldridge, den ældre Berger og Voyé anser kun sekulariseringstesen for *delvist* gældende, i det de fremfører forskellige forbehold, og mener at moderniteten ikke *nødvendigvis* medfører sekularisering. I sekulariseringsdebatten befinder Bauman sig på den side, der taler *for* sekulariseringstesen, idet han mener, at det samfund vi lever i – ifølge ham det *postmoderne* samfund – er fuldt sekulariseret. Han argumenterer, at da selve fundamentet for religion er sat ud af spil, da ophører behovet for religionen, og dennes rolle formindskes og marginaliseres som følge deraf. Men argumentationen for dette markante synspunkt problematiseres ved den mangelfulde begrebsdefinition. Bauman taler om indre sekularisering i den forstand, at religion har mulighed for at tilpasse sig de nye forhold, men han fokuserer på religionernes forfald. Den eneste religion, han relaterer til postmoderniteten, er fundamentalismen, som han opfatter som en reaktion. Han tilslutter sig altså reelt tre ud af Lamberts fire effekter af moderniteten, og undlader således den fjerde, der indebærer religiøs innovation og skabelsen af *nye* religiøse udtryk. Sekulariseringstesen står og falder i forhold til 'postmoderne religion' med denne effekt, og om hvorvidt bredden af religionsbegrebet tillader den. Ifølge Bauman vurderes sekulariseringstesen således som værende gældende.

5. Litteraturliste

Bauman, Zygmunt

1998 "Postmodern Religion?", *Religion, modernity and postmodernity*, Blackwell, Oxford, 55-78.

Berger, Peter L.

1967 "The Process of Secularization", i: *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, Garden City, New York

1999 "The Desecularization of the World: A Global Overview", i: Peter L. Berger, ed., *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids/Cambridge, 1-18.

Bruce, Steve

2002 "Religion in the United States", *God is Dead*, Blackwell, Oxford, 204-228.

Casanova, José

1994 *Public Religions in the Modern World*, The University of Chicago Press, Chicago & London, 3-6, 211-234.

Furseth, Inger & Pål Repstad

2007 *Religionssociologi – En introduktion*, Hans Reitzels Forlag, København.

Karner, Christian & Alan Aldridge

2004 "Theorizing Religion in a Globalizing World", *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol. 18:1, 5-26.

Lambert, Yves

1999 "Religion in Modernity as a New Axial Age: Secularization or New Religious Forms", *Sociology of Religion*, 60:3, 303-333.

Voyé, Liliane

1999 "Secularization in a Context of Advanced Modernity", *Sociology of Religion*, 60:3, 275-288.